

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1369760/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב דוד ברוך לאו – נשיא, הרב אליעזר איגרא, הרב מיכאל עמוס

המערערת: פלונית

נגד

המשיב: אגף בירור יהדות – הנהלת בתי הדין הרבניים

הנדון: חזקת יהדותם של יוצאי אילינקה וויסוקי

פסק דין

המערערת ביקשה מבית הדין האזורי בירושלים להכיר ביהדותה על סמך מסמכיה של אם אימה שמוצאה מהכפר ויסוקי ומשום שאימה אמרה לה, לטענתה, שהם יהודים.

החוקר מטעם בית הדין הרב אריאל לוין סבר שכיוון שאם האם מוצאה מויסוקי ואם המערערת נולדה בוורונז' נמצא שיהדותה בספק ולכן יש לעכב את נישואיה. ד"ר זאב רייז שלח לבית הדין האזורי שלדעתו אימה של האם יהודייה ולכן אימה יהודייה (הנשואה לגוי). מברר היהדות מטעם בית הדין מר גליצ'ינסקי כתב כי מוצא המשפחה מהכפר ויסוקי שתושביו סובוטניקים כמו תושבי הכפר אילינקה הסמוך, אך בניגוד לתושבי אילינקה הסמוכה שרוב העולים ממנה הוכרו כיהודים על ידי בתי הדין (וגם בתעודותיהם הרוסיות נרשם הלאום כיהודים, אם כי בתי הדין ברוסיה של הרב פנחס גולדשמידט והרב לאזר מצריכים אותם גיור) הרי שבני הכפר ויסוקי לא הוכרו כיהודים על ידי הרשויות ובתי הדין, ולכן אין לאשר את יהדותם.

בית הדין האזורי החליט על סמך החומר שלפניו ובירורים נוספים כדעתם של הרבנים גולדשמידט ולאזר שבני הכפר ויסוקי לכל הדעות אינם יהודים ולא ייתכן שעברו גיור, אף שלגבי בני אילינקה הסמוכה ישנם הסוברים שהם יהודים.

על כך הוגש הערעור שלפנינו.

לדברי המערערת אף שסבתא רבתא שלה נשאה את השם הרוסי [פ'] מכל מקום שם אימה של הסבתא רבתא היה שרה, שהייתה יהודייה והייתה נשואה ליהודי בשם [ס'], היא הקפידה על שמירת מצוות יהודיות ועל קברה חרוט מגן דוד [...]. לדברי המערערת, רבים מבני הכפר כן הוכרו כיהודים בבתי הדין, כמו גם חתנה המיועד שגם הוא בן הכפר ויסוקי ויהדותו אושרה בבית הדין. המבקשת טוענת כי אין ליצור הכללה של ספק ביהדות בני הכפרים הללו מפסקי דין על מקרים מסוימים שייתכן והיו בהם סיבות טובות לפקפק ביהדות המבקשים, אלא להתייחס למקרה שלה בפרטות על פי הנתונים וחוות דעתו של ד"ר רייז.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דיון והכרעה

טעמי בית הדין האזורי שלא להכיר ביהדותה של המבקשת הם השם הרוסי של הסבתא וגם – ובעיקר – חוות הדעת של המבררים והשיחות שערך בית הדין עם מומחים להיסטוריה של האזורים הללו (ד"ר מאיר קיפניס והר' זאב ליטקה) הסוברים כי בני הכפר ויסוקי הם סובוטניקים שלכל היותר הם ספק יהודים וסביר יותר לומר שהם גויים רוסיים כרוב הסובוטניקים.

שאלת יהדותם של בני קהילת ויסוקי נוגעת לכל בני הקהילה וחורגת מהערעור הפרטי שלפנינו. היא משליכה גם על רבים מבני הכפרים ויסוקי ואילינקה שהיו בקשרי נישואין ביניהם, שרבים מהם גם נישאו בארץ לאחר שעלו ארצה והוכרו כיהודים ומאידך גיסא את חלק מבני קהילת ויסוקי לא הסכימה המדינה להעלות ארצה ללא גיור מקדים בשל הפקפוק ביהדותם.

אין זו הפעם הראשונה שאנשים מערערים על יהדותם של בני הכפרים הללו על סמך 'מחקרים היסטוריים' השוללים את האפשרות של גיורם. גם רבה של רוסיה הרב לאזר ובית דינו פסקו לאחר גביית עדויות כי עליהם לעבור גיור מספק וגם רבה של מוסקבה הרב גולדשמידט העלה במאמר שפורסם את הספקות שיש לגביהם.

מנגד ישנם כמה וכמה פסקי דין ברורים ומבוססים על יהדותם של בני אילינקה, אך גם הם עדיין מסופקים ביהדותם של בני ויסוקי.

לכן בפסק דין זה ירחיב בית הדין את הדיון מעבר לבירור יהדותה של המבקשת ויזדקק גם לשאלה הכללית של יהדותם של בני שני כפרים אלו. לשם כך ליקטנו בבית הדין גם את העובדות שהועלו בפסקי הדין השונים ובכתבי העת לגבי בני הכפרים הללו, גם את חוות הדעת ההיסטוריות השונות וכמובן את ההכרעות ההלכתיות של מי שכבר דנו ופסקו בעניין זה.

אין כל ספק כי רוב האנשים החיים איתנו היום מצאצאי אותן קהילות אינם יודעים אל נכון לברר את יהדותם ומוצאם מלבד מסורות שנמסרו להם מאבותיהם. נוהגם של רבים מהם באי-שמירת המצוות אינו שונה משל רבים מבני ברית המועצות לשעבר שהשלטון אסר עליהם במשך עשרות שנים לשמור מצוות ולשמור על זהותם היהודית (לשם כך גם הקימו השלטונות שכונה לגויים בסמיכות להם). גם באידיעת מוצאם לפני כמה דורות הם שווים ליהודים רבים אחרים. לכן הדיון חייב להתמקד במה שידוע לנו על הדורות שקדמו להם, כשעדיין שמרו מצוות וחשבו עצמם כיהודים, ולברר אם בשל אידיעת מוצאם היהודי של אותם יהודים ומאחר שחוקרים מסוימים סבורים ומשוכנעים כי בני הכפרים הם 'סובוטניקים', נוצרים שאימצו מנהגי יהדות, ושלא ייתכן שעברו גיור המוני כהלכה, הרי שהספק מחייב לחייבם בגיור, לכל הפחות מספק, או שמא יש בידנו מספיק עדויות כדי ליצור 'חזקת יהדות' על אבותיהם ולהחזיקם ביהדות למרות סברות החוקרים. שאלה זו, מעבר לספק ההיסטורי, נוגעת גם לדיון עקרוני על האפשרות ש'מחקר' זה או אחר יבטל חזקת יהדות של אנשים שהוחזקו בה.

נקדים תחילה את העדויות והעובדות שנמסרו על תושבי הכפרים הללו, ולאור זאת נבחן אם יש כאן 'חזקת יהדות' ואם ניתן להפריד את החזקה בין אילינקה לוויסוקי, וככל שיתברר לנו שישנה חזקת יהדות נבחן את מהימנות המחקרים שלפנינו ואת יכולתם לערער את אמינות חזקת היהדות הזו.

העובדות הידועות

הכפרים נוסדו בסביבות 1920–1922 משום שבטישנקה ובאורזוקי, שם גרו המייסדים לפני כן, רדפו אותם הנוצרים כיוון שסברו, אכן, שהם יהודים, ולכן הקימו את הכפרים אילינקה וויסוקי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בפסק הדין של הגר"ש רוזנטל מיום ג' בסיוון תשס"ז מובא "שמקורות הגעתם לעיירות אילינקא וויסוקי הם מעיירות אלו ללא שום חלוקה מכוונת נראית לעין, ודומה שהחלוקה של הכפרים אילינקא וויסוקי אינה מגמתית".

לכפר אילינקא הגיע הרב ליברמן הי"ד בשנת תרפ"ח (1928) וחיזק בו את מנהגי היהדות עד שללא ספק נהגו שם בזמנו כיהודים, בשמירת מצוות, עד שבשנת תרצ"ח (כ"א בתשרי – 16.9.37) נעצר בידי השלטון בשל פעילותו להפצת יהדות, נלקח למחנות האסירים ולאחר כמה שנים קיבלה המשפחה הודעה שאינו בין החיים. לאחר מעצרו המשיכה אלמנתו ככל שיכלה את מפעל הטליתות שהיה לו, כן הגיע למקום שוחט ומוהל יהודי ידוע, שבנו שימש אחריו כשוחט עד עלייתו ארצה כשומר מצוות.

רישום האום בתעודות הרשמיות התחיל בשנת 1945 ואז נרשמו בני אילינקא כיהודים ובני ויסוקי נרשמו כרוסים.

הרישום השונה גרם לכך שאת בני אילינקא, הרשומים כיהודים ברובם, העלתה המדינה ארצה, ואילו עלייתם של בני ויסוקי, הרשומים כרוסים, לא אושרה.

לצורך בירור יהדותם של בני ויסוקי יצאה בשנת תשס"ה משלחת בהשתתפות הגר"צ בוארון והגר"ש רוזנטל שקבעו בתשס"ז שאין להעלותם ארצה אלא לאחר גיור, משום שלטענת התושבים הם 'גרים' (במלעיל) ולפי המחקר ההיסטורי לא ייתכן שנערך ברוסיה גיור המוני של גויים.

בשנת תשס"ט ערער רבה של רוסיה הרב לאזר גם על יהדותם של בני אילינקא, מסברה זו שלא סביר שהתגיירו.

בשנת תשע"א פרסם הגר"ש רוזנטל פסק דין נוסף על פי חומרים נוספים שהובאו לבית הדין לגבי יהדות בני אילינקא שהם יהודים גמורים מחמת שנהגו במנהגי היהדות ומהוכחות שנעשו גיורים באזור זה.

בפסק דין זה הבחין הגר"ש בין יהודי אילינקא הרשומים כיהודים, ולכן חזקתם כיהודים, וממילא אין בידי המחקר ההיסטורי להוציאם מחזקתם, לבין יהודי ויסוקי הרשומים כרוסים, שאין להם חזקת יהדות וממילא אין להכניסם לחזקת יהדות ללא ראיה ברורה על גרות. (ולכן חשוב לברר את המציאות, שאם נסיק ששני שני הכפרים היו קהילה אחת אין בשינוי הרישום כדי להצביע על הבדל ביהדותם.)

בבתי הדין הובאו עדויות על התנהגות בני הכפרים ולהלן פירוט העדויות שהוזכרו בבתי הדין השונים:

בפסקי דין – ירושלים, דיני ממונות ובירורי יהדות (בית הדין של הרב לוין, חלק ד עמוד שיא) נפסק:

בזמן בירור יהדותם של כמה מבני אותו כפר, הופיע בבית הדין ר' דוד ק' שנולד באילינקא לפני כשבעים שנה והוא שומר תורה ומצוות, והוא מכחיש את הגרסה הנפוצה. ולפי עדותו מקורם של היהודים תושבי הכפר הוא לפני כשלוש מאות שנה בזמן הצאר ניקולאי שגזר על היהודים להמיר את דתם, וקבוצת יהודים שסירבו לו הגלה לאילינקא. לפי המסורת שבידו היו כל תושבי הכפר יהודים מלבד עשר משפחות של עבדים נכרים ששימשו כגויים של שבת, והיהודים נזהרו שלא להתערב אתם. הוא זוכר את שלושת בתי הכנסת של הכפר מלאים מתפללים, וכיום נותרו שם ארבעה ספרי תורה. הוא זוכר את הרב זלמן ליברמן ממינסק שנשלח לכהן כרב המקום, והוא היה יהודי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חסידי. כמו כן זוכר שהיה שוחט במקום שאת הבשר ששחט סיפקו ליהודים ברחבי ברית המועצות עד לחרקוב. את המצות אפו בבית עם 'מים שלנו'. בערב יום כיפור עצרו את כל העבודה בקולחוז וכולם הלכו לבית הכנסת.

פסקי דין אחרים ממשיכים ומביאים עדויות מאותו תקופה:

התקבלו עדויות נוספות של תושבי עיר המחוז ווארונז'. ר' בצלאל שיף יליד ווארונז', העיד בשם אביו וסבו שהם דאגו לבני אילינקה לשחיטה יהודית. והוא סבור שהם הוחזקו כיהודים, והסביר, שאביו וסבו היו מגיעים לשם לשחוט עבורם לאחר פטירתו של הרב ליברמן.

בפסק דין אחר של הרב לוין הובאה גם את עדותו של:

הקשיש ר' לייב רוזנהוף מרמת לחי בבית שמש העיד לבית הדין שהוא זוכר את יהודי אילינקה משנת 1928 ואילך, כשגר עם הוריו בוורונז' והיה נוסע עם אביו לאילינקה לעזור להם ביהדות, והם הוחזקו ביהדות והיה להם שוחט. הם היו נראים כגויים אך נקראו בשמות יהודיים כמו אברהם ויצחק וסיפרו עליהם שהם מלו ונעשו יהודים לפני שהקומוניסטים הגיעו.

וכך גם:

הקשישה גב' סוניה גור אריה משדרות הגיעה לבית הדין שזוכרת מעת שגרה בוורונז' שאמה הייתה קונה אצל יהודי אילינקה בשר כשר. והיו להם מזוזות, והם היו גרים.

בבית הדין במוסקבה התקבלו עדויותיהם של הרב צבי הירש סלאבין והרב רפאל וילישנסקי, שני עדים כשרים, זקנים תושבי שכונת קראון היסט, שבעבר גרו בעיר המחוז ווארונז' וסיפרו:

הם [=אנשי אילינקה] היו מגיעים לעיר [=ווארונז'] ואז התפללו בבית הכנסת. היו להם טליתות וכמדומה שגם תפילין ומבטא היה מאוד גס וכבד, נראו כמו איכרים רוסיים מאוד פשוטים.

לשאלת בית הדין אם צירפו אותם למניין לא ידעו להשיב משום שתמיד היה מניין בלעד. לדבריהם, הם [=אנשי אילינקה] היו מביאים חלב ומאכלי חלב ובשר למכור בעיר, ההורים שלהם היו קונים מהם את החלב אבל הקפידו שלא לקנות מהם בשר. לשאלת בית הדין השיבו שמעולם לא שמעו אי פעם על נישואין של יהודים עם כפריים אלה.

בפסק הדין של הגר"ש רוזנטל משנת תשע"א הוא מציין את העדויות הבאות:

ראיות שהיו גיורים ברוסיה באותה עת:

א. בהקדמה לספר מדרש שמעוני מהרב שמעון משה דיסקין, רבה של לכוביץ ברוסיה מתאר 'נכדו' [צ"ל: בנו], רבה של פרדס חנה, כי זקנו, שהיה תלמיד חכם ומסר נפשו להקים מקוואות ולהרביץ תורה, גייר גרים רבים ואף גידלם בתוך ביתו, וצאצאי גיורת אחת באו לארץ הקודש. (מכאן ראה שנערכו גיורים ברוסיה באותה עת.)

ב. נכדתו של הרב דיסקין "הייתה נשואה לרבי גרשון סלאווין, אחיו של ר' זאב סלאווין מחשובי תלמידי ישיבת וולאזין שהיה נשוי לשיינא חיה סוניה בת הרב אריה שיף מוורונז' עיר המחוז של הכפרים אליניקה וויסוקי", ועברו לגור שם "וכך היה ענף של משפחת דיסקין בעיר המחוז וורונז' [=וורונז'] ופעילים בהפצת תורה שם".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. אחותו של הרב שיף ובעלה חיתנו בשנת 1939 את בנם עם בת הכפר אוזרקי שמשם הגיעו תושבי ויסוקי. (מכאן הוכחה שהיו נישואין של יהודים שומרי מצוות עם משפחות אלו).

עוד כתב הגר"ש רוזנטל:

א. על ייסוד הכפר אילינקה: בשנת 1920, אחרי המהפכה, אנשי טישנקה היהודים שנרדפו על ידי שכניהם הנוצרים שלחו משלחת לגדולי הדור (שלטענתם היו איתם בקשר תמיד), שאלו אם לעלות ארצה או להגר לאמריקה ולקבל את תמיכת הג'וינט שהובטחה להם ונענו על ידי הרבנים כי מחשש ליהדותם עדיף שלא להגר אלא לייסד כפר נפרד. לכן ביקשו וקיבלו סיוע מהג'וינט ועברו בסוסים ובשוורים והקימו את הכפר הנפרד אילינקה ובו מאה ועשר משפחות השייכות לענפי משפחת קזוקין, מטבייב, צראוכוב, פסקריוב, וורנבסקי, קורבטוב ועוד. הם מציינים כפרט מעניין שהביאו עימם עשרה גויים כדי שיהיה להם גוי של שבת והקפידו שלא יתערבו בהם. (יצוין כי במחקר היסטורי אמיתי אפשר לברר בג'וינט אם יש תיעוד על הנושא).

ב. הובא לבית הדין צילום כתובה נאמן למקור שכתב הרב זלמן ליברמן מכ"ג טבת תרצ"ז (1937) בנוסח יהודי מלא כשהרב ליברמן הוא עד אחד והעד השני היה ממשפחת מטבייב.

ג. הרב ליברמן ייסד בכפר בית חרושת לציציות ולטליתות שכל יהודי רוסיה היו משתמשים בהם.

ד. לאחר 'היעלמו' של הרב זלמן ליברמן שימש בקודש תחתיו כמוהל ושוחט אנני גרידניוב, בנו של הרב הצדק יפים חיים שהיה בוגר ישיבות וילנא חרקוב וקנתוב, גם בתקופת הדיכוי של סטאלין – בנו, פנחס, שימש שם אחריו, זכה לעלות ארצה וגר בבית שמש, והגר"ש ראיין אותו.

ה. הרב יצחק זילבר שהיה 'הפטרוץ' לכל יהודי רוסיה אמר לו מספר פעמים שאביו, שהיה הרב של קאזן, היה שותף מהיין של יהודי אילינקה.

הגר"ש הוסיף כי חזקה זו של קיום מצוות בדורות הראשונים היא וודאית וחלק מיהודי המקום שעלו בשנים 73–74 עלו כמקיימי מצוות.

הגר"ש ציין שתושבי אילינקה וויסוקי נישאו זה לזה, ובבית הקברות בוויסוקי מצאנו הרבה מצבות עם שמות משפחה מאילינקה ולהפך.

שוב סיים הגר"ש כי יש לחלק בין יהודי אילינקה שחזקתם יהודים ואין להוציאם מחזקתם בסברות, לבין יהודי ויסוקי שחזקתם רוסים ואין להכניסם ליהדות ללא בירור וגיוור.

עדות קודמת של ר' יצחק זילבר על אודות קהילה זו:

הגר"י זילבר העיד גם לפני הבר"ץ של העדה החרדית בראשות הגאב"ד הגר"י וייס בעל המנחת יצחק, ואף שאין לנו פרוטוקול של עדותו, מכל מקום תוצאת הדיון ידועה. נפסק בבית הדין שהם יהודים.

ממצאי החקירה שפורסמו במאמרו של הרב פנחס גולדשמידט (בתחומין מא): "מוצאה של קבוצה דתית זו לוטה ערפל. תושבי אילינקה וויסוקי מכנים את עצמם יהודים, וכך הם נקראים גם בפי שכניהם הגויים."

הוא סוקר את פסקי הדין לגבי בני אילינקה שעלו לארץ והוכרו כיהודים על ידי הבר"ץ, והרב לנדא, ועל ידי בתי הדין הרבניים, בית הדין ירושלים לבירורי יהדות של הרב לוי, מהעדויות שהוזכרו לעיל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ידוע לנו כי בעבר היו קשרים הדוקים בין בני ויסקי לבני אילינגא והם התנהלו כקבוצה אחת בעלי דת אחת. בני שתי העיירות התחתנו ביניהם (לפנינו רשימה שמית של שלושים זוגות מעורבים בני אילינגא וויסקי) החליפו ביניהם שוחטים ומוהלים ובבית העלמין שבכפר ויסקי מצויות מצבות של נפטרים בני אילינגא. בזהותם העצמית של יושבי שני הכפרים הם אינם מבחינים בין בני אילינגא לבני ויסקי והם כולם לתפיסתם בני קהילה יהודית אחת.

יהודים נאמנים שומרי מצוות מיוצאי גולת רוסיה מעידים כי יהודי רוסיה בתחילת המאה העשרים התייחסו אף הם אל שני הכפרים כקהילה אחת. כך הרב בן ציון זילבר מעיד בשם אביו [הרב יצחק זילבר], שהעיד בשם אביו הרב בן ציון חיים ציוני (זילבר) שהיה הרב של קאזאן שבני ויסקי הוחזקו כיהודים ואף היה נוהג לשתות מיינם, ועל סמך עדות זו הרב בן ציון זילבר משמש כעד בנישואי בני ויסקי. בדומה, הרב בצלאל שיף חסיד חב"ד ויליד וורונז' מעיד כי בני קהילה האשכנזית בוורונז' החזיקו את בני ויסקי כיהודים, ואף בין בני משפחתו יש שנישאו לבני ויסקי.

הרב גולדשמידט מביא את ממצאי ד"ר וועלויל טשרנין שהתלווה למשלחת הרבנים לויסקי, והוא מצא שם כי:

- א. מתקיימת ברית מילה;
 - ב. קיימת קבורה יהודית (וסימני מגן דוד על מצבות);
 - ג. בקהילה נותר ספר תורה כשר השמור בבתי אבלים בתורנות;
 - ד. תפילות בנוסח אשכנז ובשפה הרוסית מתקיימות בקביעות בבתיים הפרטיים המיועדים לכך;
 - ה. נשמרת הפרדה בין בשר לחלב, הקפדה על איאכילת טריפות ועל שחיטה כשרה (כל עוד היה שוחט מוסמך, ולאחר מכן כל אחד שוחט כהבנתו);
 - ו. שמירת שבת וחגי ישראל;
 - ז. בפתחי הבתים מותקנות מזוזות;
 - ח. בידי בני הכפר מצויים: שטרי כתובות של ההורים, שופרות עתיקים, כלים מיוחדים לאפיית מצות בבתיים, טליתות קטנות וגדולות, חנוכיות ופמוטים לשבת;
 - י. יש הקפדה על חתונה עם בני קהילה;
 - יא. רוב נשות הכפר טובלות באגם הסמוך.
- מצוין עוד כי מאז הקמת הכפר ועד היום אין בו כנסייה אחת או בית עלמין נוצרי, והדבר יוצא דופן ברוסיה בכלל.

בשנת 1963 נערכה בדיקת פתע של השלטונות באילינגא ובוויסקי על נוכחות ברית מילה לילדים למטה מגיל בית ספר (על ידי המכון לאתנוגרפיה של ברית המועצות). בדיקה זו ללא ספק נועדה לזהות את הילדים היהודים ברוסיה ואת שומרי המצוות האסורות על פי החוק. תוצאות הבדיקה היו שבאילינגא כל הילדים היו נימולים, ואצל ילדי ויסקי, שכללו בבדיקה גם את ילדי השכונה החדשה הגויית, מתוך מאתיים ארבעים ושבעה ילדים רק חמישה-עשר לא היו נימולים. ככל הידוע אין ממצאים דומים לאלה בשום קהילה סובוטניקית כלשהי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עדות ד"ר רייז

לאחר ששאל את הרב יצחק זילבר זצ"ל על יהדותם, הוא שלח אותו לעולה ותיק מאילינקה בשם דוד בן יעקב קוזוהין והוא סיפר לו:

מסבא רבא שלי שמואל בן אברהם מטבייב – הוא [=אברהם] סבא רבא של אימי – שהחזיק את בית הכנסת בדירת שני חדרים שלו באילינקה, בו היו ארבעה ספרי תורה, שמעתי שאנחנו 'ליטווקים', שהמלך לא הרשה להם להתיישב במוסקבה בגלל יהדותם, והם התיישבו ליד מוסקבה. חמי למד במשך ששעשרה שנים בחרקוב בישיבת סלונים וקיבל סמיכה למול ולשחוט.

סיפקנו בשר וחמאה כשרים לחרקוב. בשבת לא הייתה חליבה של הפרות שלנו. נישאנו רק לבנות משלנו. בחורים מוויסוקי התחתנו עם בנות שלנו, הם היו יהודים כמונו אבל הושפעו מסביבתם יותר ממה שהיו מושפעים באזור שלנו.

עוד סיפר ד"ר רייז שכאשר היה פונה אל הנ"ל לצורך בירור יהדות היה מגיע לראות את המבקש ולאחר שיצא ידע לומר אם הוא מבני הכפרים והוא יהודי או שאינו מהם.

פסקי דין שיצאו על בני הכפרים

הבד"ץ של העדה החרדית בראשותו של הראב"ד הגאון הרב יצחק וייס זצ"ל בעל שו"ת מנחת יצחק הזמין לעדות את הגאון הצדיק ר' יצחק זילבר זצ"ל, וזה העיד לפני הבד"ץ על מקרה שנדון שם של יהודים מכפר אילינקה. כאמור לעיל, אין אנחנו יודעים מה הוא העיד לפניהם אך בית הדין קיבל את עדותו, ועל פי עדותו הסיק שהיהודים מכפר אילינקה הם יהודים.

הרב לוין, אב"ד בבית הדין לממונות ובירורי יהדות שע"י המועצה הדתית ירושלים, אחר שהביא את הגרסאות ההיסטוריות הלא־בדוקות למקור יהדותם של בני הכפרים האלו הביא את עניינם לפני הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכתב כך (בפסקי בית הדין לבירור יהדות ירושלים הנ"ל, מובא בכתב העת 'איש יהודי'. וכך מעיד גם הרב ברוך שרגא, אב"ד לדיני ממונות בבית הדין הנ"ל):

ענינם הובא בפני מרן הגר"ש אלישיב שליט"א שפסק שאם יתברר שהמחקר של אותו היסטוריון מבוסס דיו בודאי יש לחשוש לו ולחייב את בני קהילת אילינקה לעבור גיור נוסף לחומרא אך כל עוד לא התבררו הדברים יש להחזיקם בחזקתם ואין לדמותם לסובותניקים, שאלו לא שמרו על כל המצוות מלבד השבת, ואילו בני קהילת אילינקה שמרו על כל המצוות.

תשובת הגר"א וייס שליט"א

בקובץ דרכי הוראה – הלכות גירות מובא מכתבו של הגר"א וייס לרב פנחס גולדשמידט שהעלה לפניו את שאלת חזקת יהדותם של בני שתי הקהילות, והוא ענהו:

ובמה שכתב לי כבוד תורתו שהבית דין של העדה החרדית הכשיר בני הכפר אילינקה על פי עדות הרה"צ ר' יצחק זילבר זצ"ל שהעיד שאביו שתה יין בביתם: הנה כל עוד באים לפנינו יחידים פשוט כדברי התוספות דרוב הבאים לפנינו בחזקת ישראל יהודים הם, ולרווחא דמילתא מתחזקים הדברים על פי עדות הרה"צ הנ"ל. אבל כאשר מתברר ששאלה זו נוגעת לקהילה שלימה וכנגד עדות הנ"ל יש עדויות על כך שלא גירשו נשותיהם, על נישואי תערובת ויש ספק רב בקשר לעיקר מוצאם, שוב אין לסמוך על החזקה הנ"ל, ובפרט שלא בהכרח שבני הכפר וויסוקי דינם כבני הכפר אילינקה. ואפשר גם שהרב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנ"ל ידע על משפחות מסוימות שבחזקת יהדות הם, ואין ללמוד מזה על כלל כל תושבי הכפרים הנ"ל.

סוף דבר לעניות דעתי אנשי הכפרים הנ"ל ספק ישראל הם ויש להחמיר ולחשוש לקידושיהם ולגייר אותם כדת וכדין. אמנם יש לנהוג בזה בזהירות יתירה ולשמור על כבוד הבריות ושלא להוציא לעז על משפחות שיש להם חזקה גמורה.

פסקי דין רבים שהכירו ביהדות אנשים מבני אילינקה

פסק דין המסכם את הדיון על חזקת היהדות של בני קהילת אילינקה וקבע את יהדותם על פי חזקה זו ניתן ביום ז' בתשרי תשפ"א (25.9.20) בבית הדין האזורי בירושלים בתיק 1269549/1 על ידי הגר"א לביא, הגר"ד לבנון והגר"מ מזרחי בר אור:

פסק הדין מביא מספר רב של הרכבים בבית הדין בירושלים שאישרו את יהדותם של מי שהופיעו לפנייהם מבני הכפרים:

יצוין להחלטה מיום כ"ג אייר תשנ"א מהרבנים הגאונים הרב א' אלמליח, הרב שילה רפאל והרב מ' אלחדד, להחלטה ולמעשה בית דין מיום כ"ד באדר תשס"ד בתיק 704899/2 בחתימת הדיינים הגאונים הרב יששכר דב הגר, הרב נח הייזלר והרב מרדכי טולידאנו, המאשר לאשה יוצאת כפר זה להינשא לאחר שסודר עבורה גט פיטורין כדת משה וישראל ועוד קודם לכן אושרה יהדותה, להחלטה נוספת בתיק 9188-62-1 מיום י"ג בתמוז תשס"ה (20.7.2005) בחתימת הדיינים הגאונים הרב יששכר דב הגר והרב בנימין לוי והרב מרדכי טולידאנו, המאשרת יהדות לאשה יוצאת כפר זה לאחר שד"ר זאב רייז המליץ לאשר יהדות, להחלטה מיום ה' בתמוז תשע"ז (29.6.2017) בתיק 128160/2 שכתב הרה"ג הרב יקותיאל כהן שליט"א, להחלטה בתיק 1030282/1 מיום ח' בסיוון תשע"ה (26.5.2015) שכתב הרה"ג הרב דוד ברדוגו שליט"א, להחלטה בתיק 1138030/1 מיום ז' באלול תשע"ז (29.8.2017) שכתב הרה"ג הרב מרדכי רלב"ג שליט"א וכן להחלטה מיום ד' בסיוון תשס"ו (31.5.2006) מבית הדין בבאר שבע בהחלטת הרה"ג הרב אהרן דרשביץ שליט"א.

והמשיך בית הדין:

אך יצוין שבכל אלו לא נזקקו להתייחס לחוות דעת כאלו או אחרות של היסטוריונים, אלא ניתן אישור יהדות על יסוד חזקת יהדות לרבות רישום יהדות במסמכים.

וכן כמה מהעוסקים במלאכה ציינו שבד"ץ העדה החרדית בירושלים, בראשות הגאון הרב יצחק יעקב ווייס זצ"ל (מחבר ספר מנחת יצחק) פסק להכשירם לאחר דיון שבו התקבלה עדות הרה"צ ר' יצחק זילבר זצ"ל שהעיד שאביו החזיקם כיהודים.

עד כאן מבית הדין האזורי בירושלים בראשות הגר"א לביא שליט"א.

לכאורה לא היה מקום לדון כלל בערעור זה, שהרי בית הדין האזורי בירושלים בפסק דינו הנזכר, הגר"ד לוי והגר"ש רוזנטל פסקו על יהדותם ונאמנים בעדותם ש'כבר הורו זקנים' כבעל מנחת יצחק והגר"ש אלישיב, לפסוק שבני אילינקה הם יהודים. ולכאורה ספקו של הרב לאור וספקו של הרב גולדשמידט באים לערער על קהילה שכבר הורו על יהדותם בפסקי דין רבים. ולפי המבואר בדברי הגר"פ גולדשמידט בני שני הכפרים הם קהילה אחת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אלא שמעוררי הספק מחוץ לבית הדין, וכן בית הדין האזורי בערעור שלפנינו, טוענים שערכו מחקרים, והתברר להם כי אין אפשרות לומר בוודאות שמדובר ביהודים. יש לציין כי כל המערערים שהסתמכו בעבר על מחקרים אלו ואחרים נתלים בדבריו של הגרא"ד לויין בשם הגרי"ש אלישיב כי אף שאין מקום לפקפק במי שהוחזק, אם יהיה מחקר היסטורי מבוסס דיו – אז יש לפקפק בחזקתם ולהצריכם גיור.

אומנם לדעתנו כל דבריו של הגרי"ש אלישיב נאמרו על פי מה שסברו כי מדובר באנשים האומרים שאבותיהם התגיירו, ולכן אם יתברר בבירור היסטורי ברור שקרוב ל'אנן סהדי' שלא היה כל גיור אפשרי בזמנים ההם, הרי שיש להתייחס לזה כ'ערער תרי' ולבטל את חזקתם.

אך הטענה כי האפשרות היחידה שהם יהודים היא על סמך טענת 'גרות', ולכן צריך לעמוד על טיב הגרות, אינה נכונה משתי סיבות: **האחת הלכתית**, שאחר שהוחזקו כ'יהודים' לפני מאה שנה הרי ילדיהם אינם צריכים לברר את מוצאם ולטעון 'התגיירתי'; **והשנייה עובדתית**, כי כפי שנבאר אין מחקר המכריח לומר שמדובר ב'גרים' דווקא.

נבאר דברינו.

חזקת היהדות של בני הכפרים האלו

על מה מסתמכת 'חזקת יהדות' של אדם או קהילה, האם יחיד או קהילה המוחזקים ביהדות צריכים לדעת איך הצטרפו הורי הוריהם ליהדות?

כבר כתבו רבים על עצם יצירת 'חזקת היהדות' ועל יסודותיה ההלכתיים, וכך גם בפסקי הדין שהוזכרו, וכן דנו בטעם הנאמנות של האומר "ישראל אני" או "התגיירתי". אבל הבירור שלפנינו הוא בנוגע לשאלה מי צריך לברר את יהדותו ומי פטור מבירור זה בשל היותו בן ונכד בקהילה המוחזקת ביהדות, שהרי אין ספק שאדם המוחזק בעירו כיהודי במשך כמה דורות אינו חייב לדעת את ספר יחוסיו למעלה בקודש, ואף שייתכן שהוא בן בנם של 'שמעיה ואבטליון' או גרים אחרים, הוא אינו חייב להביא ראיה שהוא בן אחר בן עד אברהם אבינו או לחילופין איך התגיירו הורי הוריו ואם היה גיורם כהלכה, כמו שאינו חייב לברר שרגלי אבותיו עמדו בהר סיני והוא אינו ממשפחות שנטמעו בעם ישראל במהלך הדורות.

חזקתו של אדם כיהודי בין היהודים היא כשאר חזקות שסוקלין עליהן, והיינו כמבואר בקידושין (פ, א) שכשאדם בא עם אישה וילדים כרוכים אחריהם ושוהה בעיר שלושים יום ונוהג בה כבאשתו ושניהם נוהגים בילדים כבילדיהם, ממילא הם מוחזקים על ידי בני העיר כמשפחה וכקרובים זה לזה, וכך מי שחי ונוהג כיהודי הרי הוא מוחזק בעיני סביבתו כיהודי (ואם יעבור עבירה המחייבת סקילה – ייסקל עליה ולא יוכל לטעון "איני יהודי"). חזקה זו נוצרת מהתנהגותו של מי שחי בין יהודים והיהודים שסביבו הם המחזיקים אותו ויוצרים את חזקתו. אך שאלה מעניינת היא מה קורה כאשר אנו דנים על מקום (לדוגמה העיר בני ברק) שכל יושביו נוהגים כיהודים: האם צריך שאחרים ממקומות אחרים יחזיקו אותם כיהודים, או שמא די בכך שהם מחזיקים זה את זה כיהודים ויודעים שהם נוהגים כיהודים? ועוד חזון למועד לדון בשאלה זו.

אומנם במקרה שלפנינו, מלבד החזקה שהחזיקו בני הקהילה את עצמם כיהודים, ידוע לנו שהם הוחזקו כיהודים גם על ידי יהודים אחרים. הרב זלמן ליברמן החזיק אותם כיהודים, וכן הרב בן ציון חיים זילבר ציוני החזיקם כיהודים, גם אלו שהתחתנו עם בנות קהילה זו החזיקו אותם כיהודים, וכן היהודים שקנו מהם חלב, ושחלקם קנו מהם גם בשר, וכן אלו שקנו מהם תשמישי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קדושה כך חזקת היהדות שלהם התבססה לא רק על הידיעה שהם עצמם נהגו כיהודים, אלא גם על יהודים ממקומות אחרים שהחזיקו כיהודים.

טעם נוסף לקביעה שהם יהודים היא עצם העובדה שהם התעקשו בכל מחיר לומר שהם יהודים. הטעם שנאמן אדם לומר "ישראל אני" הוא החזקה שאין גוי מציג עצמו כיהודי (עיי' בפסקי הדין המוזכרים ובאוצר הפוסקים שיש מפרשים שזו כוונת הראשונים שכל מי שבא ואומר "ישראל אני" נאמן), ובפרט במקום שאמירה זו גובה ממנו מחיר סביבתי עד כדי סכנת נפשות, אך אף כשאין סכנה בדבר מסתמכים על חזקה זו משום שלא מצינו מי שמוכן לקבל עליו עול ושמירת מצוות בפועל כישראל, אם אינו ישראל ואין לו כל תועלת מזה.

אין ספק שבני הכפרים גם החזיקו זה את זה כיהודים, ואין מקום לחלק בין פסקי הדין הרבים לגבי בני אילינקה, שהם יהודים, לבין בני ויסוקי שלא הוכרו כיהודים כאשר מוסכם גם על הבודקים שבדקו מבחינה היסטורית שהם קהילה אחת והתערבו זה בזה.

אין מקום גם לחילוק הגר"ש רוזנטל, שבני קהילת אילינקה הוחזקו כיהודים ובני ויסוקי לא הוחזקו כיהודים, מפני שאנו דנים על חזקת היהדות שהייתה לבני שני הכפרים לפני מועד הרישום הרשמי שעליו הובאו כמה סברות למה נרשמו באופן שונה. ובפרט שגם בעדויות שלפנינו ישנן עדויות ברורות שדיברו על יהדות בני ויסוקי.

אין גם מקום לחילוק הגר"א וייס שרצה לומר שיש לחלק בין בודדים שנאמנים לומר "ישראל אני" ולבין כל הקהילה שיש לגביה פקפוק 'ממחקר היסטורי', וכפי שנבאר.

האם ישנו 'מחקר היסטורי' מבוסס המפקפק ביהדות קהילות אלו?

כל הפקפוק ההיסטורי ביהדותן של קהילות אלה נובע מהידיעה שהיו קיימות ברוסיה קהילות של 'סובוטניקים' מכמה סוגים, ואם כן, ייתכן לומר שמדובר בקהילה 'סובוטניקית', שלא מסתבר שהתגיירה בשל חוסר סבירות של גיורים פרטיים בכלל וגיורים המוניים בפרט.

מתוך אידיעה על יהודים שגרו באזור מעלים המפקפקים סברה (ולא מחקר המוכיח) שאולי גם אבותיהם של בני קהילה זו היו 'סובוטניקים', שבחורי ישיבות שחיפשו עבודה באו לגור בתוכם כ'מלמדים מזדמנים' ולימדו אותם מצוות. (השערה זו מסתמכת על תיאורי צבי כשדאי שהיה איש עסקים ועסקן ציוני שערך מסעות עסקים בקווקז ותיאר את הקהילות היהודיות והקראים. הוא מספר שלצורכי פרנסה יהודים שימשו להם כשוחטים וכמהלים כבקשתם. אך לא הרי בני קווקז כהרי בני האזור הרוסי הנדון. ידיעותיו של צבי כשדאי ביהדות, היסטוריה ומחקר קהילות, הן כשל תייר חובב, מפני שלא היה היסטוריון אלא איש עסקים. הוא עצמו לא היה שומר תורה ומצוות, ועם כל זה הוא לא מספר ששכנעו אותם לקיים את כל המצוות). אדרבה ככל הידוע רוב רובם של 'הסובוטניקים' לא היו נימולים ואף אם היו בודדים שעשו כן הם אינם מעידים על הכלל.

לא מדובר במחקר גם מפני שאיש לא טרח לחפש במסמכי הג'וינט בארצות הברית למצוא האם יש מקור למשאומתן על הסיוע והמענק שניתן לייסוד הכפרים, וככל שיש – הוא בוודאי יותר אמין מהשמועות השונות שהובאו. כנגד הטענה שלא היו גיורים, כתב הגר"ש כי יש עדויות גם על גיורים ויתרה מזו: איש לא אמר ולא טען שמדובר באנשים שאבותיהם התגיירו כקבוצה באופן המוני, וייתכן שאבות אבותיה של כל משפחה התגיירו כל אחד בפני עצמו ואחר כך התקבצו לקהילה אחת.

כיוון שאין לפנינו מחקר היסטורי מבוסס המפקפק ביהדותם של בני הכפרים, ממילא אין צורך לדון בחוסר מעמדו ההלכתי של 'מחקר היסטורי' זה או אחר ואם הוא מבוסס דיו כדי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להיחשב כ'ערער תרי'. (נוסיף שקשה לבסס מחקר כשהוא נערך במקום המוחזק בניסיון למחיקת יהדות ומאידך גיסא בהסתרת יהדות, וכידוע שכל התיעוד במקומות אלו חשוד באי־אמירת אמת. דווקא משום שאין כל מחקר היסטורי שבדק את מקורם של תושבי המקום, אין פלא על הגרסאות השונות הנפוצות בין התושבים, וכאמור ייתכן גם שלא כל המשפחות שנאספו מהמחוז וורונז' להקמת הכפר – מקורן זהה.)

ראיות הסטוריות למציאותם של יהודים באזור

ד"ר רייז הביא לפני בית הדין מקורות היסטוריים (מסמכי השלטון, הכנסייה, והמשטרה הרוסית) המוכיחים כי באזור וורונז' היו יהודים וכדלהלן:

בספר שהודפס בשנת 1925 (בשנים שעליהן אנו מדברים), בשם "ההיסטוריה של העם היהודי ברוסיה" (מאת יולי גסן כרך א' עמוד 198) כתוב שב"אוסף החוקים השלם של רוסיה" נאמר שהכומר הראשי בוורונז' הכריז כי הכת הנמצאת בסביבתם ונקראת "ג'ידובסטביושצ'יים" נוסדה כבר בשנת 1796 מיהודים אותנטיים שהסתתרו תחת זהות רוסית וגרו בין הנוצרים.

מקור נוסף: היסטוריון אנגלי בשם מרטין גילברט שחיבר "אטלס להיסטוריה יהודית" (יצא לאור בעברית ב־1980) שרטט את מפת יהודי רוסיה, שם ציין כי הקהילות היהודיות שנוסדו בפלך וורונז' בשנת 1796 נהרסו על ידי השלטון בשנת 1825, וא' י' מדווח:

במצב זה הרבה קבוצות החליטו לקיים את מצוות דתם בחשאי ורבים מהם קבלו רשמית את הדת הפראבוסלאבית ובחשאי קיימו את מצוות התורה. עוד הוא מדווח כי:

בפלך וורונז' הג'ידובסטביושצ'יים התקיימו בסתר עד שנת 1873 ואז, לרגל שינויים בחוקת רוסיה, הפסיקו להסתתר ולגור באותו מקום. עד המהפכה בשנת 1917 יהודים צעירים מאזור זה [הוא מפרט את בני אורזוקי, העיר שממנה באו בני ויסוקי] למדו בשיבות חרקוב וקנוטוף. על פי דו"ח המשטרה נמצאו באורזוקי חומשים וסידורים ונמצא בית המיוחד לתפילות. לפי מקורותיו שהובאו בפנינו לאחר החמרות גזירות סטאלין התאחדו יהודים מתושבי האזור וניצלו את האפשרות להקים קולחוזים חדשים, והקימו את ויסוקי ואת אלינקא [על שם אליהו הנביא].

הרי לך ידיעות ברורות ומבוססות היסטורית על מציאותם של יהודים באזור זה שבתקופה הסמוכה להקמת הכפרים כבר חזרו לשמור מצוות בגלוי.

כמובא לעיל גם הגרש"ש רוזנטל מביא שיסוד הכפר נעשה על ידי תושבי הסביבה שהתייעצו עם רבנים אם לעלות לארץ ישראל וקיבלו הוראת רב להקים את הכפרים האלה בסיוע הג'וינט. הגרש"ש לא ציין את המקור לדבריו, אבל הוא מביא את הדבר כעובדה פשוטה, וברור שהמתייעצים עם הרבנים הם יהודים שומרי מצוות וכן שהג'וינט אינו שם כספו על קרן הצבי ואינו תומך באלמונים מרוסיה ללא ידיעה שמדובר ביהודים.

הפקפוק מסברה

כיוון שאין לפנינו 'מחקר היסטורי', נבדוק את הפקפוק הנזכר ביהדותם גם אם הוא רק בגדר סברה והשערה.

קלישותה של סברת המפקפקים נובעת בראש וראשונה, מפני שתופעת הסובוטניקים הייתה ידועה, היהודים עצמם ידעו להבחין בין יהודי לבין גוי המבקש למול את בנו או לשחוט לו בהמה. גם אם מישוהו ביקש 'פרנסה' במקום של גויים, לא יכול היה לשכנע את אותם לשמור מצוות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהקפדה תוך סכנת נפשות. מאידך גיסא מסתבר גם שלא יטרח לעשות כן למי שאינם יהודים ובפרט לא מסתבר שיטרח להשיאם כבני ישראל כשרים בכתיבת כתובה כשהוא יודע שעל ידי כך הוא גורם שהם ייחשבו כיהודים. גם לא מסתבר שיאפשר להם לספק חלב ובשר ולהכשיל יהודים כשרים, וגם הקונים מהם חלב או בשר או ציציות – כיוון שידעו שיש סובוטניקים לא היו טועים לקנות מבלי לברר את מקור הבשר והחלב היטב. החילוק אצל חלק מן הקונים, שקנו מהם רק חלב ולא בשר, או מי שאולי לא קנו מהם בכלל, קיים גם היום בקהילות ובכשרויות השונות.

כפי שהובא לעיל יש בחומר שלפנינו ובעדויות השונות כמה דברים הסותרים את הסברה ומצביעים על כך שבאותם זמנים 'הוחזקו' תושבי הכפרים הללו כיהודים שומרי מצוות ולא כ'סובוטניקים'. מאידך גיסא ההסתמכות על זיכרונותיהם של ילדי ר' זלמן שנחקרו על מה שהם זוכרים (או אינם זוכרים), אינה יכולה לערער חזקה זו כלל, כיוון שהם מעידים על מה שראו בקוטנם כשהיו פחות מבני שמונה שנים (שהרי שלושה ילדים לפחות נולדו לאחר 1928 כשבא לגור שם). גם זיכרונותיהם שאינם אמרה להם 'שלא להתחתן איתם', אין בהם ערעור כיוון שלא ידעו למה אמרה להם כך, וסביר יותר שהדבר מעיד רק שרצתה עבור ילדיה 'שידוך' מכובד יותר מאשר בני הכפריים הללו.

אין גם חשיבות לשאלה אם ר' זלמן ליברמן נשלח על ידי הרש"ב, או הרי"צ, או הגיע למקום מיוזמתו שלו או לבקשת התושבים, משום שלכל הדעות הוא עצמו היה מוחזק כיהודי שומר תורה ומצוות ותלמיד חכם (היודע בטיב כתובה ודיני מקוה), ומסוגל להבחין בין יהודי לסובוטניק, והקים מקווה טהרה, ובית חרושת לציציות שהעסיק בו את תושבי המקום (על פי עדות ד"ר מרק קיפניס ובנו של הרב ליברמן). ערך חופות לבני המקום, כתב להם כתובות כדת משה וישראל בנישואיהם, חתם עם עדים מתושבי המקום ודאג להבאת ספרי תורה כשרים. לומר שעשה כל זאת עם 'סובוטניקים' גויים רק בגלל שחיפש 'פרנסה' – זו הוצאת שם רע מ'סברה' ללא כל ביסוס.

השערה עוד יותר מופרכת היא לומר על הרב זילבר זצ"ל, רבה של קאזאן, שהיו לו תלמידים בני האזור וערך להם חופות ושתה מיינם וידע שאחרים צורכים את הציציות שעשו שם – שעשה זאת מבלי לברור ורק בגלל שנתחלף לו בין 'יהודים' ל'סובוטניקים'. וכמובן למי שידוע דבר, אין זו אפילו 'השערה'.

אסור להטיל חשד מסברה (ולא ממחקר) ולומר על רב שהחזיק אותם כיהודים ש'טעה בדבר משנה' משום "שכנראה שאבא של הרב זילבר זצ"ל לא פגש בהם מעולם שהמרחק בין קאזאן לאילינקה הוא רב, ואין סיבה שאנשי אילינקה יגיעו עד קאזאן". אגב, במפה ההבדל בין המרחק שמקאזאן למוסקבה למרחק מקאזאן לוורונזי הוא בסך הכול 180 ק"מ, וברוסיה נסעו מרחקים גדולים, ואין לדמותה לארץ ישראל, שהארץ קטנה.

בעדויות שלפנינו אנו מוצאים שגם לאחר שבעים שנה של שלטון רודף יהדות, עדיין ד"ר טשרנין מוצא שם מלבד ברית מילה ושמירת שבת (שקיימת גם אצל סובוטניקים), גם עדות לקיום מצוות נוספות רבות שלמרות הסכנה לחייהם עדיין התושבים מקפידים לשומרן, כמו התקנת מזוזות בפתחי הבתים, שימוש בספרי תורה כשרים וקיום תפילות, הפרדה בין בשר לחלב, אפיית מצות לפסח, חנוכיות, פמוטים, שופרות, נישואין הכוללים כתיבת כתובות, קבורה יהודית, טבילת נשים ועוד. גם מי שמחפש עכשיו מידע רואה שלא הייתה, וגם עכשיו אין עוד קהילה 'סובוטניקית' בעולם שיש בה חלק קטן מסימנים אלו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סיכום הדברים

א. אחדות שתי הקהילות – אילינקא וויסוקי

בפסק הדין של הגר"ש רוזנטל מיום ג' בסיוון תשס"ז מובא "שמקורות הגעתם לעיירות אילינקא וויסוקי הם מעיירות אלו ללא שום חלוקה מכוונת נראית לעין ודומה שהחלוקה של הכפרים אילינקא וויסוקי אינה מגמתית".

הובאו לעיל העדויות שנהגו כקהילה אחת גם בנישואין וקבורה וגם בהתנהגותם.

על פי העדויות של הגר"פ גולדשמידט:

ידוע לנו כי בעבר היו קשרים הדוקים בין בני ויסוקי לבני אילינקא והם התנהלו כקבוצה אחת בעלי דת אחת. בני שתי העיירות התחתנו ביניהם (לפנינו רשימה שמית של שלושים זוגות מעורבים בני אילינקא וויסוקי) החליפו ביניהם שוחטים ומוהלים ובבית העלמין שבכפר ויסוקי מצויות מצבות של נפטרים בני אילינקא. בזהותם העצמית של יושבי שני הכפרים הם אינם מבחינים בין בני אילינקא לבני ויסוקי והם כולם לתפיסתם בני קהילה יהודית אחת.

יהודים נאמנים שומרי מצוות מיוצאי גולת רוסיה מעידים כי יהודי רוסיה בתחילת המאה העשרים התייחסו אף הם אל שני הכפרים כקהילה אחת. כך הרב בן ציון זילבר מעיד בשם אביו [הרב יצחק זילבר], שהעיד בשם אביו הרב בן ציון חיים ציוני (זילבר) שהיה הרב של קאזאן שבני ויסוקי הוחזקו כיהודים ואף היה נוהג לשתות מיינם, ועל סמך עדות זו הרב בן ציון זילבר משמש כעד בנישואי בני ויסוקי. בדומה, הרב בצלאל שיף חסיד חב"ד ויליד וורוניז' מעיד כי בני הקהילה האשכנזית בוורוניז' החזיקו את בני ויסוקי כיהודים, ואף בין בני משפחתו יש שנישאו לבני ויסוקי.

ב. עדויות על חזקת יהדות של משפחות שתי הקהילות בתקופה הסמוכה לייסוד הכפרים ובהמשך

1. יהודי שתי העיירות התנהגו בתקופת הרב ליברמן כיהודים לכל דבר (כולל תפילות, ספרי תורה, כתובות, אפיית מצות, מקווה, בית חרושת לטליתות ועוד), והוחזקו כיהודים בעיני יהודי הסביבה.
2. הרב יצחק זילבר העיד בשם אביו בכד"ץ ולפני הגר"ש רוזנטל כמה פעמים שאביו רבה של קאזאן החזיקם כיהודים וגם הוא עצמו סידר חופות לבני שני הכפרים ועדותו התקבלה.
3. עדות ר' דוד קוזוהין על התנהגותם כיהודים שומרי מצוות, וכן עדויות אנשים אחרים מבני הקהילה.
4. עדות ר' בצלאל שיף שהוחזקו כיהודים בעיני יהודי וורוניז' וסיפקו להם חלב ובשר ושיהודי וורוניז' עזרו להם בשחיטה לאחר מעצר הרב ליברמן. כן העיד על נישואין עימם.
5. לאחר הרב ליברמן שימש כשוחט במקום בנו של גר הצדק ואחר כך נכדו שעלה לארץ כשומר מצוות.
6. חוקר המשלחת מצא לאחר שבעים שנה ממצאים המעידים על חזקת יהדותם: כתובות מקוריות כשרות, וכן בדיקת השלטון שכלל ילדי שני הכפרים נימולו לאורך כל השנים על אף הסכנה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. מקור יהדותם מבחינה היסטורית

- א. אין שום מקור ובוודאי לא מחקר המצביע על כך שמשפחות המייסדים היו 'גרים'.
אומנם התקיימו גיורים כשרים גם בתקופות הללו, אך אין מקור לומר שהם היו בני גרים. לעומת זאת, הובאו מקורות שהמייסדים נקבצו מהסביבה כאנשים שנרדפו על ידי שכניהם שראו אותם כיהודים מבניהם של יהודים אותנטיים. הובאו מקורות היסטוריים לגבי מציאותם של יהודים במחוז זה ששמרו מצוות, וידוע על שמות של בני המקום שלמדו בישיבות ידועות. הגר"ש רוזנטל מביא שמייסדי המקום התייעצו עם הרבנים וקבלו סיוע מהג'וינט.
- ב. קיימים פסקי דין קודמים רבים מהבד"ץ, מהרב לנדא, מבית הדין האזוריים המאשרים יהדות ליהודים מבני שני הכפרים, כמוכא לעיל.
- ג. יהדותם של נכדי וניני מייסדי הכפר נסמכת על חזקת אבותיהם, וגרסותיהם השונות על מקור מוצאם אינן מבטלות את חזקת יהדותם של אבותיהם, כשידוע שיש כמה גרסאות בפייהם שהצד השווה בכולן הוא שאינן מבוססות.

סוף דבר

- א. אין לפנינו 'מחקר' היסטורי אמין המפקפק במקור ויחוס התושבים המדויק.
- ישנן ראיות היסטוריות מוצקות לשיבת יהודים באזור זה כשהם שומרים מצוות. לכן אין צורך לשער שמדובר ב'גיר המוני' שלהם, אלא במשפחות שונות שידוע שהתקבצו לייסוד הכפרים בגלל רדיפות שכניהם הגויים שראו בהם יהודים. כמובן שייתכן שלכל משפחה יש עבר שונה משל חברתה.
- אתה הראתה לדעת שיש בהחלט גם סבירות וגם יסוד היסטורי לדעה שהם צאצאי יהודים.
- ב. אין חולק כי במשך שנים המשפחות שייסדו את הכפרים הללו 'הוחזקו' כיהודים על ידי התנהגותם, וגם על ידי יהודים ורבנים שקיימו איתם קשרים, ותנא דמסייע לחזקת יהדותם גם מן השלטונות וגויי הסביבה שרדפו אותם כיהודים ולא כנוצרים סובוטניקים.
- ג. לפנינו גם פסקי דין רבים מבתי דין שונים שכבר הכירו ברבים מבני אילינקה כיהודים, ויש גם מבני ויסוקי שהוכרו בארץ כיהודים. הוכח שמדובר על שתי קהילות שהן אחת אין לחלק ביניהן ואין להטיל פקפוק ביהדות משפחות המייסדים.
- ד. מובן שבזה באנו להסיר את הפקפוק הכללי הנובע רק מעצם ההשתייכות ליהודי קהילות אלו.
- לגבי כל מקרה לגופו: כיוון שעברו מאה שנה וייתכן שהייתה מאז גם התבוללות, יש לוודא ייחוס כל אדם לגופו.
- יש לבית הדין עוד להרחיב ולהוסיף דברים בעניין זה, אך הצורך הדוחק לתת החלטה במקרה הפרטי שלפנינו מונע את אריכות הדברים, ואם ירצה ה' יוסיף בית הדין הרחבה ונימוקים נוספים.

לגוף המקרה והערעור הפרטי שלפנינו

- א. המערערת היא צאצא לבני הכפרים שהוחזקו כיהודים.
- ד"ר רייז בירר את העובדה שאם הסבתא רבתא הייתה יהודייה שנקראה בשם שרה, שהוא שם יהודי מובהק, וכך גם הסבתא רבתא, האם והמערערת – הנכדה יהודייה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור כל זאת אנו מאשרים את יהדותה של המערערת והיא מותרת להינשא.
ב. פסק הדין מותר לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.
ניתן ביום כ"ג בסיוון התשפ"ב (22.6.2022).

הרב מיכאל עמוס

הרב אליעזר איגרא

הרב דוד ברוך לאו – נשיא